

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ВНУТРІШНІХ РЕГІОНІВ КРАЇН СВІТУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЇХ РОЗВИТКУ

В умовах сучасної світової глобалізації конкурентоспроможність країн як поняття та економічна категорія все більше набуває соціально-політичного значення. Однією з найважливіших передумов підвищення конкурентоспроможності будь-якої держави, включаючи Україну, є забезпечення конвергентного розвитку регіонів країни.

Виходячи з цього, метою проведеного дослідження є визначення теоретичних основ та сучасних підходів до типологізації (класифікації) внутрішніх регіонів країн світу в аспекті формування ефективної державної регіональної політики, а також обґрунтування пропозицій щодо необхідності законодавчого закріплення нової типології регіонів України.

В багатьох країнах світу типологізація регіонів проводиться в напрямі визначення слаборозвинених, депресивних і кризових територій з метою надання їм державної допомоги в межах законодавчо визначеної державної регіональної політики. Значний досвід у цьому напрямі накопичено у європейських країнах. Вибір регіонів для проведення тієї або іншої регіональної політики в Європі дає приклад їх класифікації за певними ознаками, обраними як індикатори. За окремими програмними завданнями складаються як найпростіші типології, так і більш складні типології, критеріями для складання яких служать декілька індикаторів, а також типології, в яких додатковими індикаторами обираються якісні ознаки (периферійність розташування регіону, кліматичні умови тощо).

У кожній із країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) існує своя особиста процедура ідентифікації району (регіону) для визначення обсягів надання допомоги. Так, типологія для виділення районів надання допомоги визначена в законодавстві Словенії на підставі трьох індикаторів: рівень життя населення,

стан ринку праці, стан економіки. В Угорщині було введено більш складну систему визначення таких районів на підставі переходу від оцінки населених пунктів до оцінки округів і статистичних територіальних одиниць із віднесенням їх до однієї із чотирьох категорій: слаборозвинених зон, що приходять у занепад; промислових районів, яким потрібна допомога; сільських районів, яким потрібна допомога; зон з високим рівнем безробіття.

У Чехії визначаються райони, в яких відбуваються структурні зміни (промислові райони з перевагою традиційних галузей промисловості й високим рівнем безробіття), а також економічно слабкі райони (райони з більш низьким рівнем життя, в основному – сільські райони). В Польщі для визначення районів проведення спеціальної державної політики враховується показник стану ринку праці. Перелік районів надання допомоги переглядається щорічно. Це пов'язане із загальним динамізмом змін, що відбуваються в країнах ЄС.

Основні типи регіонів та критерії їх віднесення до певного типу в країнах Європейського Союзу представлено на рис.1.

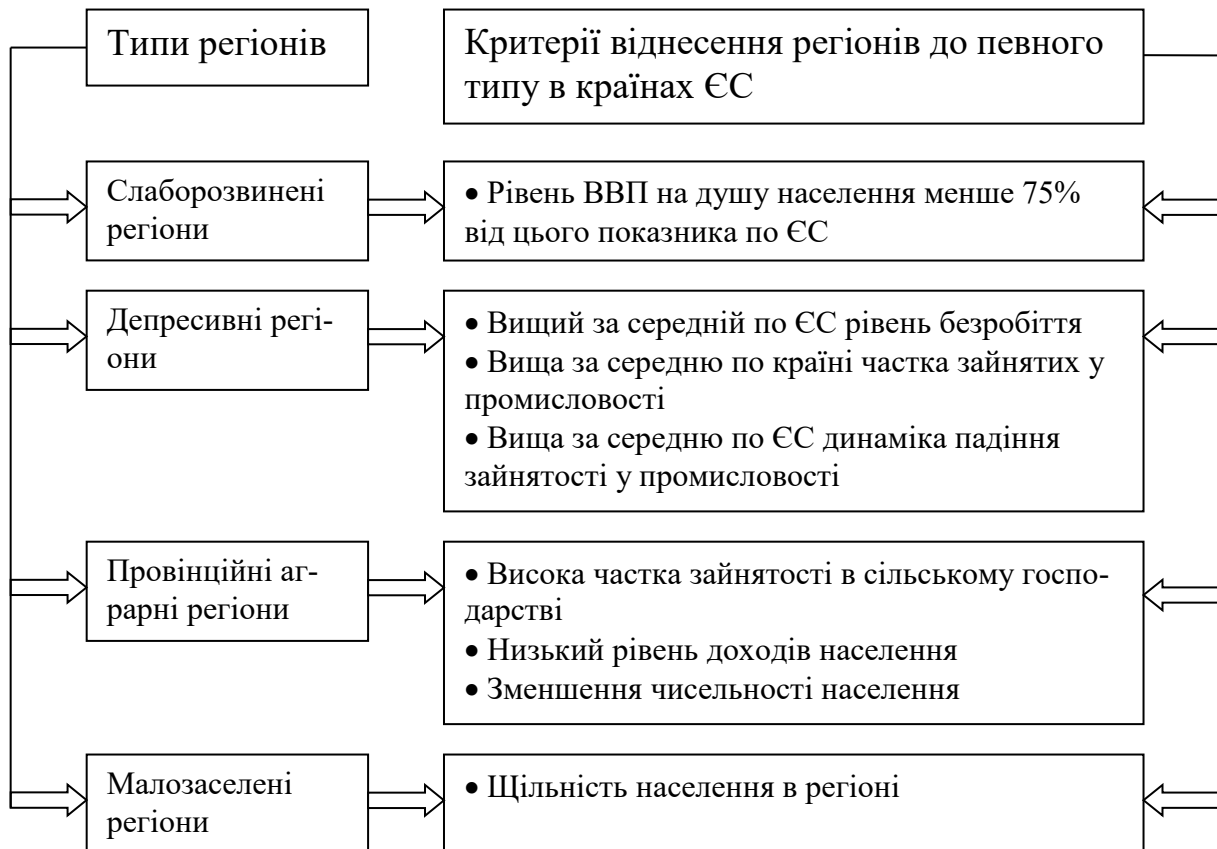

Рисунок 1 – Основні типи регіонів та критерії їх віднесення до певного типу в країнах Європейського Союзу

Критеріями віднесення до тих чи інших груп проблемних регіонів в країнах ЄС є рівень ВВП на душу населення; рівень безробіття серед населення; частка зайнятих у промисловості; динаміка спаду зайнятості в економіці.

Провінційні аграрні та малозаселені регіони визначаються за показниками частки зайнятих в сільському господарстві регіону; за рівнем доходів населення; за динамікою чисельності населення в регіоні, а також щільністю населення.

Серед постсоціалістичних країн змістовною є типологія регіонів Російської Федерації (РФ), яка розроблена Міністерством регіонального розвитку Російської Федерації на основі «Концепції стратегії соціально-економічного розвитку регіонів Російської Федерації» [2]. Всі суб'єкти РФ – регіони об'єднані в групи по підставі розвитку та ступенем включення в глобальні процеси розвитку - глобалізацію, урбанізацію й неоіндустріалізацію.

Суб'єкти, що входять в один тип, мають, з одного боку, близькі значення показників соціально-економічного розвитку, а, з іншого – загальні тенденції розвитку.

У даній типології виділено три основні типи регіонів: регіони-локомотиви зростання, опорні і депресивні. Окремо позначений особливий позасистемний тип регіонів - спецтериторії. Два типи регіонів (другий і третій) включають по два підтипи (сировинні і старопромислові; фонові і кризові) (рис.2).

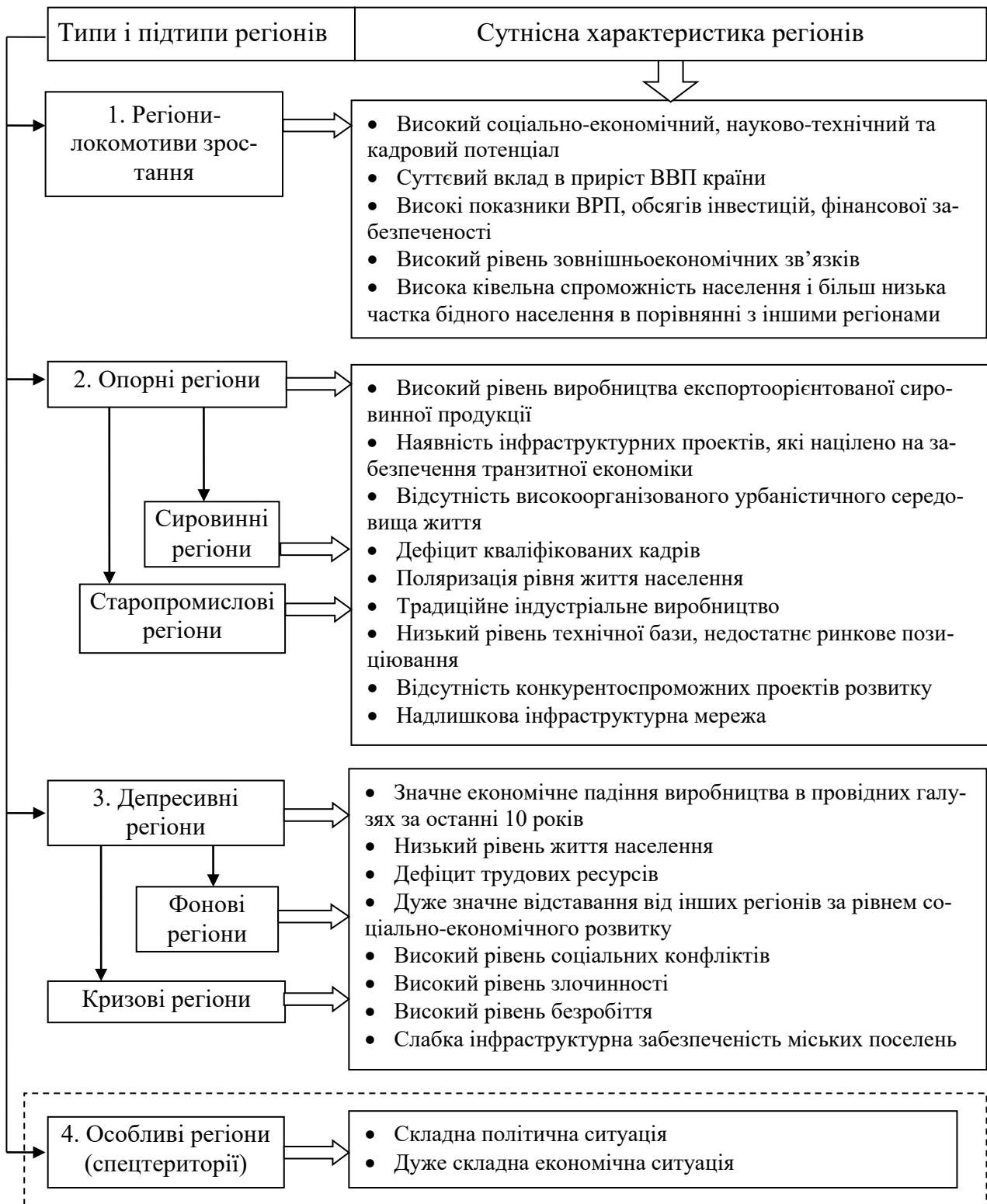

Рисунок 2 – Типи та сутнісна характеристика регіонів РФ [2]

Регіони - локомотиви зростання характеризуються високим соціально-економічним, науково-технічним і кадровим потенціалом, що дозволяє їм стати центром розвитку для сусідніх територій. Ці регіони забезпечують істотний

внесок у приріст ВВП країни. Для регіонів цієї групи характерні найвищі показники душевого валового регіонального продукту, обсягів інвестицій в основний капітал, фінансової забезпеченості, залучення в зовнішньоекономічні зв'язки, купівельної спроможності населення й більше низька, ніж у середньому по країні, частка бідного населення.

До складу опорних регіонів за цією методикою віднесено сировинні та старопромислові регіони. Регіони першої групи серед опорних регіонів є сировинними експортоорієнтованими територіями. У таких регіонах більшість інфраструктурних проектів останнього десятиліття націлено на забезпечення транзитної економіки. Відсутнє високоорганізоване урбаністичне середовище життя.

Старопромислові регіони характеризуються традиційними індустриальними виробництвами. У сучасних умовах вони переживають структурну кризу внаслідок старіння техніко-технологічної бази, недостатнього ринкового позиціонування виробництва, дефіциту висококваліфікованих кадрів з потенціалом “know-how” тощо. В результаті в старопромислових регіонах відчувається тотальний дефіцит не стільки капіталу, скільки реалістичних проектів розвитку.

Основна ознака депресивних регіонів - значне падіння виробництва в основних галузях економіки протягом останніх 10 років. Відмінністю депресивних регіонів є те, що у минулому вони були розвиненими, а по багатьом позиціям займали провідні місця в економіці країни.

Депресивні регіони поділяються на фонові й кризові. Для фонових регіонів характерні вищенаведені ознаки. Для кризових – поява загрози масового рівня соціальних конфліктів на тлі різкого падіння рівня життя, зростання злочинності, безробіття тощо.

Особливі регіони (спецтериторії) – це такі, для яких характерна складна політична ситуація й економічна стагнація.

Абсолютно неблагополучні, особливі та кризові регіони виділяються в «Методичних основах виділення депресивних і відсталих регіонів» [3], в роботі

Н.Вяльшиної «Проблемні регіони Росії: методичні підходи до виділення і типологізації» [12] тощо.

В багатьох наукових роботах найбільша увага приділяється вивченню ознак та напрямам подолання депресивності регіонів, тому що депресивність регіонів є дуже небезпечним явищем в соціально-політичному аспекті не тільки в нашій, але й в інших країнах світу [2-4; 6-8; 10]. В Україні основним Законом, який визначає правові, економічні та організаційні засади державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій є Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. №2850-IV (із змінами, внесеними згідно з Законом №3235-IV (3235-15) від 20 грудня 2005 р. та 26.06.2009 р. [11]. Відповідно до цього Закону України об'єктами державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів є, насамперед, депресивні території, якими вважаються регіон або його частина (промисловий або сільський район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку яких за показниками, визначеними цим Законом, є найнижчим серед територій відповідного типу (рис.3).

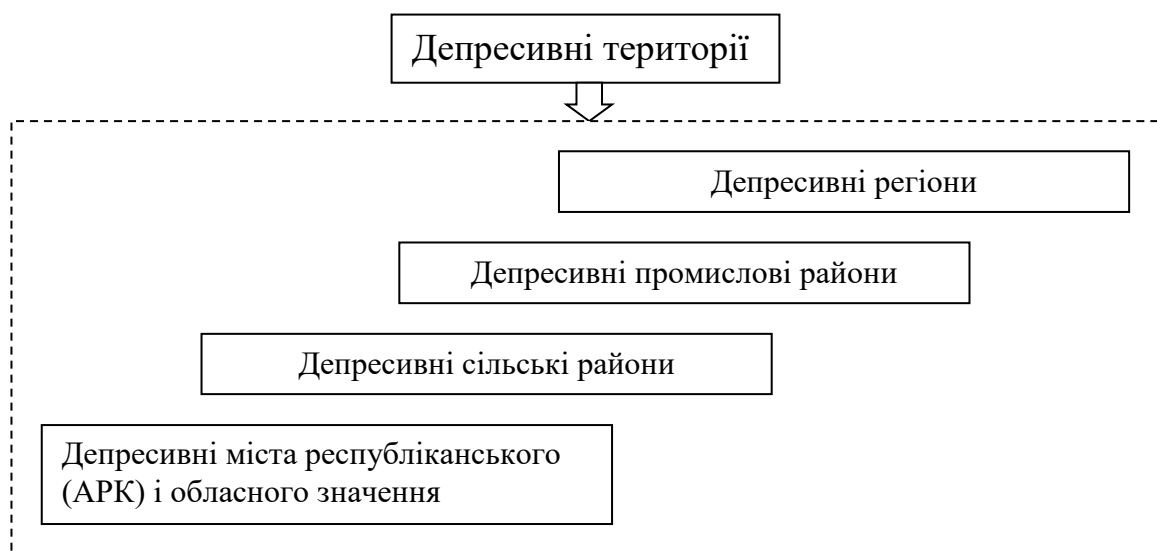

Рисунок 3 – Види депресивних територій у відповідності з законодавством України [11]

Критерії визначення депресивних регіонів, промислових та сільських районів, міст республіканського і обласного значення в Україні згідно з Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» представлено на рис.4.

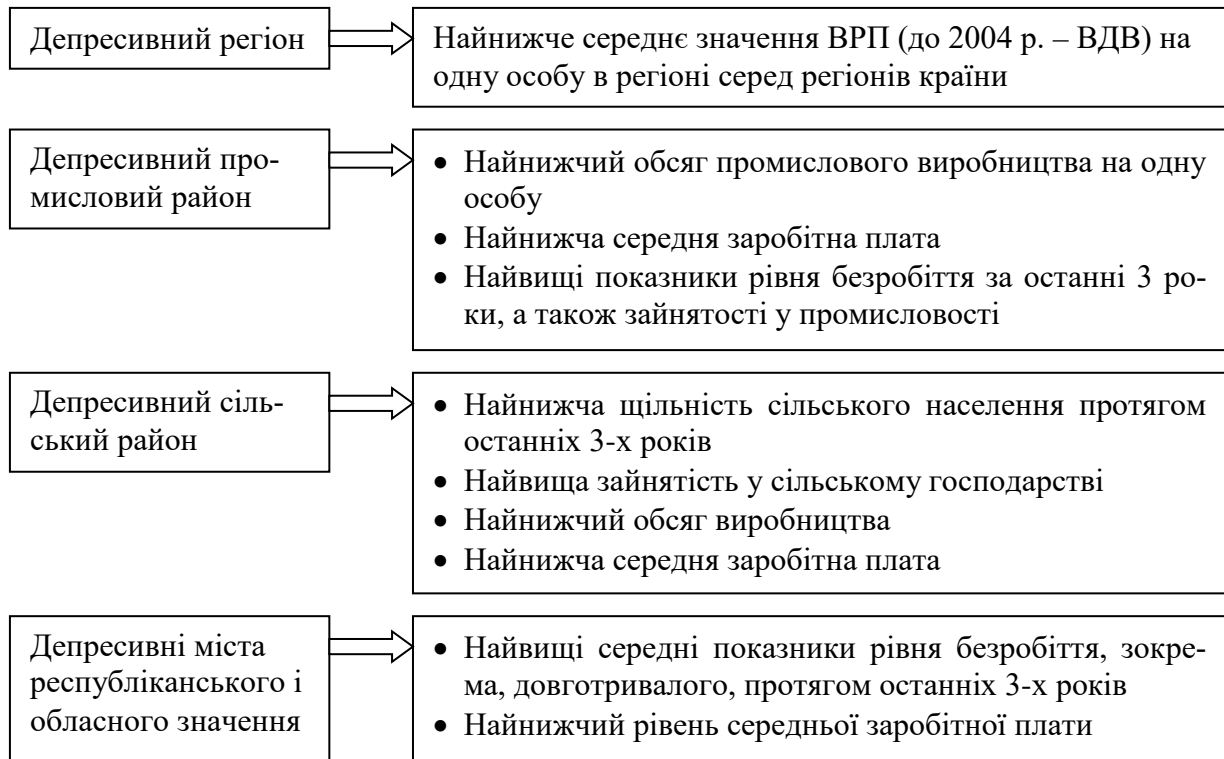

Рисунок 4 – Види депресивних територій в Україні та критерії їх ідентифікації [11]

Виникає питання, в яких випадках для означення ступеню проблемності регіонів можна використовувати такі поняття як депресивний, відсталий (слаборозвинений), кризовий, особливий, неблагополучний тощо регіон. Термінологічна класифікація проблемних територій та сутність термінів наведено в табл.1.

Таблиця 1 – Термінологічна класифікація проблемних територій та їх сутність

Термінологічна класифікація проблемних територій	Сутність терміну та відмінні ознаки	Автор
1. Відсталий (слаборозвинений) ре-	Території з найбільш низькими питомими показниками масштабів суспільного виробниц-	А.Гранберг [16]

гіон	<p>тва, вузькоспеціалізованою економікою переважно сировинної або аграрної орієнтації, максимальним ступенем нерозвиненості усіх основних компонентів сучасної економічної системи, включаючи накопичений виробничий потенціал, регіональну інфраструктуру і соціальну сферу.</p> <p>Основні відмінні ознаки відсталих регіонів:</p> <p>низька інтенсивність господарської діяльності;</p> <p>низький рівень диверсифікації галузевої структури промисловості;</p> <p>значне відставання від більшості регіонів країни за рівнем накопичення виробничого потенціалу;</p> <p>слабкий науково-технічний потенціал;</p> <p>відносно слабка інфраструктура (у тому числі транспортна);</p> <p>слабка освоєність території;</p> <p>недостатньо розвинена соціальна сфера</p>	
2. Кризовий регіон	<p>13.1. Території, що постраждали в результаті природних і техногенних катастроф.</p> <p>13.2. Регіони широкомасштабних суспільно-політичних конфліктів, які викликають руйнування накопиченого економічного потенціалу і значні розміри міграції населення.</p> <p>13.3. Регіони, в яких глибина економічної кризи може призвести до соціальних і політичних реформацій.</p>	<p>А.Гранберг [16] Типологія регіонів РФ [4] В.Куперштох, В.Соколов, В.Суспіцин, М.Ягольницер [3]</p>
3. Кризові регіони	<p>Регіони, в яких системна криза викликає незворотні соціальні і політичні деформації</p>	<p>В.Керецман [15]</p>
4. Абсолютно неблагополучний регіон	<p>Регіони з глибокою економічною кризою, за падом соціальної інфраструктури</p>	<p>Типологія регіонів РФ [2] В.Куперштох, В.Соколов, В.Суспіцин, М.Ягольницер [3]</p>
5. Особливий регіон (специалітет)	<p>Регіони, в яких глибина економічної кризи призвела до політичної напруги</p>	<p>Типологія регіонів РФ [2]</p>
6. Відсталі регіони	<p>Регіони, які мають традиційно низький рівень життя населення порівняно з основною масою регіонів країни</p>	<p>В.Керецман [15]</p>
7. Депресивний регіон	<p>Стадія розвитку регіонів, коли складається ситуація, яка порівняно з попереднім періодом характеризується:</p> <p>різким падінням виробництва;</p> <p>зростанням безробіття;</p> <p>зниженням рівня життя населення;</p> <p>втратою регіоном інвестиційної привабливості</p>	<p>Словник-довідник [1]</p>
8. Депресивні регіони	<p>Це такі просторово-локальні утворення, у яких через економічні, політичні, соціальні,</p>	<p>М.Хвесик, Л.Горбач, Н.Вишневська,</p>

	екологічні та інші причини перестають діяти сили саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самосійний вихід із кризової ситуації	Ю.Хвесик «Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області)» [13]
9. Депресивна територія	Це промислово розвинена територія, кризовий стан якої є виявом структурної кризи економіки та нерівномірності розвитку промислового виробництва за галузями та регіонами України	А.Новікова «Депресивні території: європейський досвід та проблеми України [4]
10. Депресивна територія	Це територія суб'єкта, в головній галузі (головних галузях) економіки яких має місце падіння виробництва	Закон РФ «Об основах федеральной поддержки депрессивных территорий Российской Федерации» [14]
11. Депресивна територія	Територія, в головній галузі (головних галузях) економіки якої має місце падіння виробництва	М.Барановський [6]
12. Депресивна територія	Регіон або його частина (район, місто обласного значення або декілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку якого (якої) за показниками, які визначені Законом України, найнижчі серед територій відповідного типу	Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [11]
13. Депресивні територіальні суспільні системи	Територіальна система того чи іншого ієрархічного рівня, в якій за відносно короткий проміжок часу кардинально змінилися тенденції соціально-економічного розвитку – від висхідних до низхідних, від процвітання до занепаду	Я.Шевчук «Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрямки санації» [8]
14. Депресивний промисловий район	Депресивним є промисловий район, в якому спостерігається: найвищий рівень зареєстрованого безробіття; найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати; найнижчий обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на одну особу; найвища частка зайнятих у промисловості	Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [11]
15. Депресивний сільський район	Депресивним є сільський район, в якому найнижчі показники: щільності та природного приросту населення; найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати; найнижчий об'єм реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу; найвища частка зайнятих в сільському господарстві	Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [11]
16. Депресивне місто (республікан-	Депресивними є міста, в яких: найвищі показники рівня зареєстрованого	Закон України «Про стимулювання роз-

ського або обласного значення)	безробіття, зокрема, довготривалого; найнижчий середній рівень заробітної плати	вितку регіонів» [11]
--------------------------------	---	----------------------

Виходячи із наведеної термінологічної класифікації проблемних територій, відсталі (слаборозвинені) – це такі регіони, які, як правило, мають незначні внутрішні резерви економічного зростання, а реалізація тих переваг, які є, вимагає крупномасштабної економічної допомоги з боку держави.

Слаборозвинений регіон, за визначенням А.Новікової – це територія з рівнем розвитку промислового виробництва значно нижчим, ніж в середньому по країні. На думку А.Новікової, до слаборозвинених регіонів в Україні належать Полісся, Поділля і Закарпаття [4].

Основними рисами відсталих (слаборозвинених) регіонів є низька інтенсивність господарської діяльності, низький рівень диверсифікації галузевої структури промисловості, значне відставання від більшості регіонів країни за рівнем накопиченого виробничого потенціалу, слабкий науково-технічний потенціал, відносно слабка інфраструктурна забезпеченість територій (у тому числі транспортна), недостатньо розвинена соціальна сфера.

До групи економічно відсталих або слаборозвинених регіонів можуть бути віднесені території з найбільш низькими питомими показниками масштабів суспільного виробництва, вузькоспеціалізованою економікою переважно сировинної або аграрної орієнтації, максимальним ступенем нерозвиненості усіх основних компонентів сучасної економічної системи, включаючи накопичений виробничий потенціал, регіональну інфраструктуру і соціальну сферу.

Кризовими є території, які постраждали в результаті природних і техногенних катастроф, регіони широкомасштабних суспільно-політичних конфліктів, які викликають руйнування накопиченого економічного потенціалу і значні розміри вимушеної міграції населення, регіони, в яких глибина економічної кризи з часом призводить до соціальних і політичних деформацій. Різновидами кризових регіонів вчені виділяють абсолютно неблагополучні регіони та спецтериторії.

Терміном “депресивні регіони (території)” позначається стадія розвитку, коли на конкретній території складається ситуація, яка порівняно з попереднім періодом характеризується різким падінням виробництва, зростанням безробіття, зниженням рівня життя населення та втратою інвестиційної привабливості.

Депресивні регіони принципово відрізняються від відсталих, кризових та неблагополучних тим, що при більш низьких, ніж у середньому по країні, показниках соціально-економічного розвитку, ці регіони свого часу були локомотивами зростання, забезпечували вагому частку промислового та сільськогосподарського виробництва у структурі господарства країни.

Серед праць українських вчених, які займаються проблемою депресивності регіонів, – роботи А.Новікової, М.О.Барановського, З.Варналія, Я.Шевчука, І.Сторонянської, М.Хвесика, Л.Горбача, Н.Вишневської, І.Прокопи, Л.Шепотько, Л.Зайцевої, М.Долішнього та ін. [4; 6; 7; 8; 9; 13; 18; 20; 21; 22].

За тривалістю появи депресивних регіонів в науковій літературі виділяють дореформенні і нові депресивні території, за галузевою структурою - старопромислові, аграрно-промислові та добувні (рис.5).

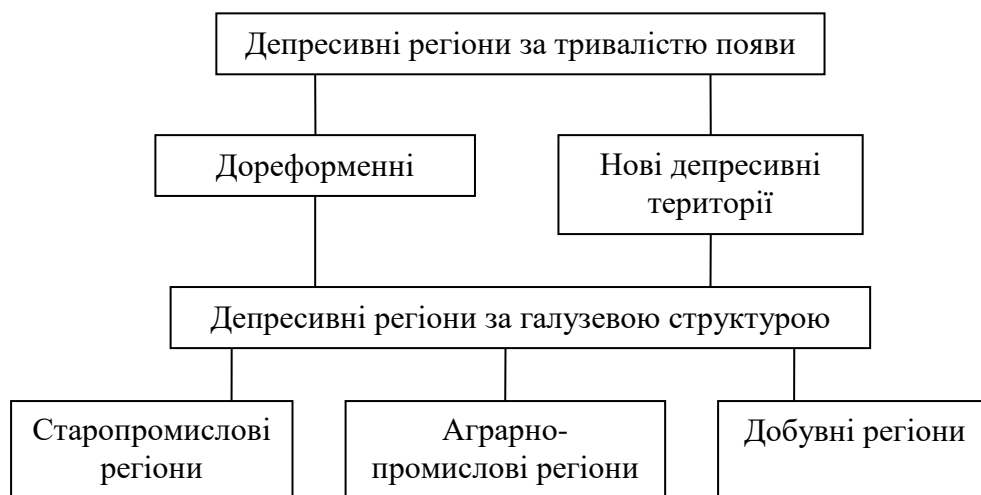

Рисунок 5 – Класифікація депресивних регіонів за тривалістю появи та галузевою структурою

Такими регіонами в найближчому періоді часу можуть стати такі провідні регіони країни як Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Харківська та інші області.

Умовою ефективного регулювання розвитку регіонів України в напрямі недопущення масової появи депресивних регіонів і територій є, на нашу думку, наступне:

законодавче закріплення нової типології регіонів;

розробка індикаторів та ознак (показників) віднесення тих чи інших території до депресивних, відсталих (слаборозвинених), кризових або інших проблемних регіонів;

визначення масштабності проблем, які притаманні території;

залучення світової спільноти до тотального та проблемно орієнтованого моніторингу стану кризових депресивних територій;

розробка методів їх державної підтримки та санації, строків і процедур контролю за використанням спрямованих у проблемні регіони державних фінансових та інших ресурсів.

На нашу думку, загальна концептуальна схема подолання кризового стану в депресивних регіонах України може бути представлена наступним чином (рис.б).

Рисунок 6 – Загальна схема подолання кризового стану в депресивних регіонах України

Типологія регіонів України, яка пропонується нами, представлена на рис.7.

У відповідності з цією типологією виділено високорозвинені, благополучні, слаборозвинені, кризові й депресивні регіони, території.

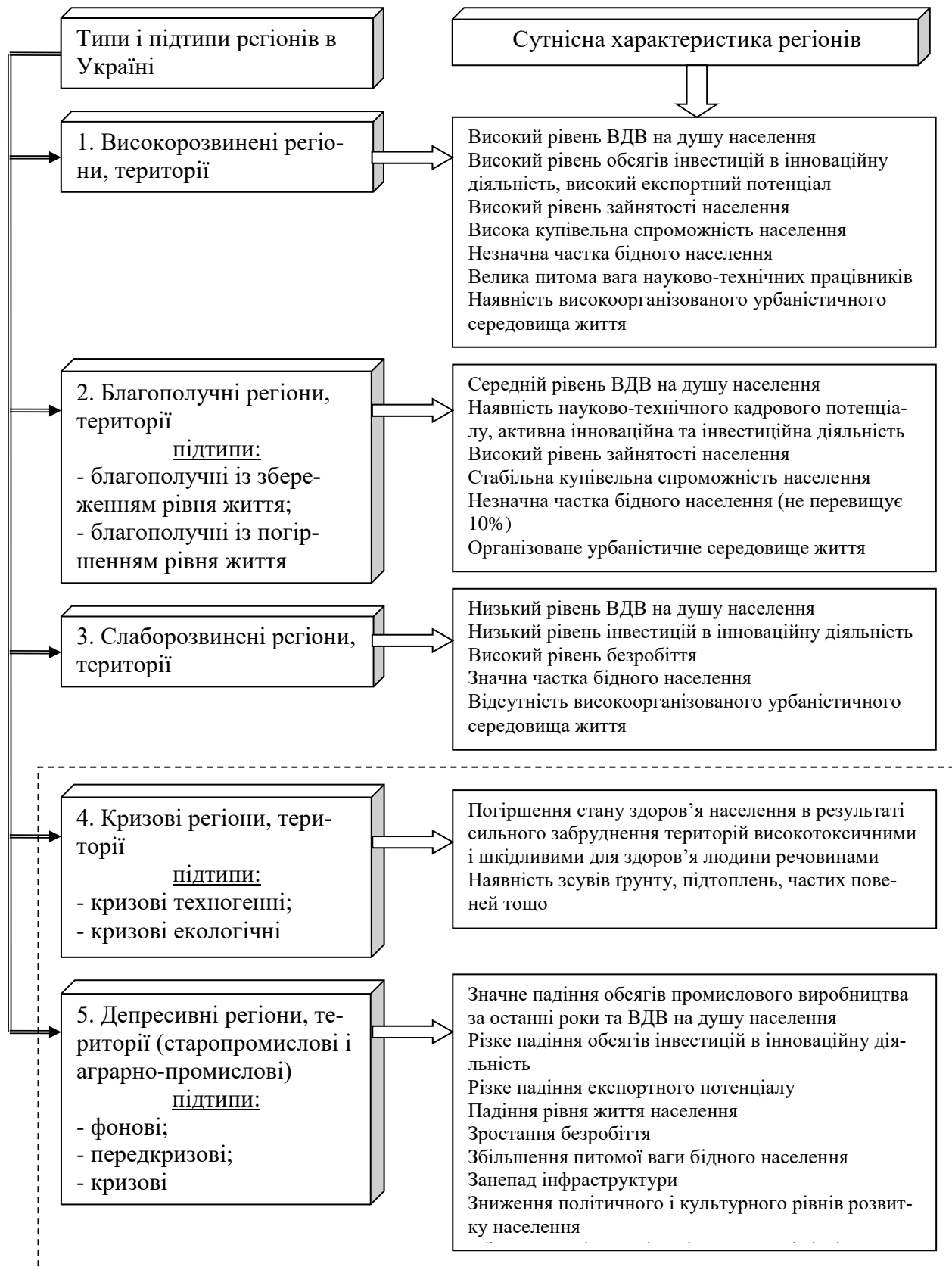

Рисунок 7 – Типологія регіонів України

Для високорозвинених регіонів, територій характерними ознаками є високий рівень соціально-економічного розвитку, висока купівельна спроможність населення, незначна частка бідного населення тощо. В Україні до такої території можна віднести за цими ознаками тільки м.Київ.

Другий тип регіонів, територій – це благополучні, серед яких можуть бути благополучні зі збереженням (і навіть підвищенням) рівня життя і регіони з погіршенням рівня життя населення. До таких регіонів або територій відносяться такі, де зосереджені підприємства ВПК, гірничодобувної та хімічної промисловості, машинобудування тощо.

Третій тип – слаборозвинені регіони, території з низьким рівнем розвитку промисловості і сільського господарства, високим рівнем безробіття, значною часткою бідного населення тощо. Це, насамперед, гірські райони Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей.

До четвертого типу регіонів, територій нами віднесено кризові регіони і території, які мають два підтипи – кризові техногенні і екологічно кризові регіони, території.

Кризові техногенні території – це Чорнобиль та адміністративні райони, що постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС (Київська, Житомирська, Чернівецька, Рівненська, Вінницька і Черкаська області).

До екологічно кризових регіонів перш за все необхідно віднести:

забруднені високотоксичними та шкідливими для здоров'я людини приміські адміністративні райони міст-мільйонерів і великих міст, а також адміністративні райони, через які протікають нижні течії рік Дніпро, Дністер, Південний Буг, причорноморські та приазовські адміністративні райони;

деградовані території в результаті довготривалої експлуатації сировинних ресурсів.

В.Г.Коломийчук території і регіони четвертого типу відносить до депресивних [22].

П'ятий тип регіонів або територій визначений депресивним. Його підтипами нами визначено: фонові, передкризові і кризові регіони.

Цей тип регіонів і, особливо, другий і третій підтипи, повинен бути в центрі уваги уряду країни з метою недопущення їх деградації.

Підтипи регіонів виділено з метою відповіді на закономірне питання: скільки регіонів України одночасно можуть бути визнані депресивними, адже можливості держави в напрямі їх підтримки не безмежні? Виходячи з цього, питання закріплення понять «фонові», «передкризові» та «кризові» депресивні регіони в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» вкрай необхідне, тому що в сучасних умовах, коли депресія стає загальнонаціональною, традиційна трактовка депресивних явищ втрачає сенс. З урахуванням загального депресивного стану вітчизняної економіки мова може йти про надання статусу депресивних кризових регіонів лише обмеженій їх кількості. Тобто політика держави стосовно депресивних регіонів і територій має бути високоселективною, виходячи з відмінностей рівня депресивності регіонів.

З точки зору дивергенції депресивних регіонів і необхідності виділення серед них «фонових», «передкризових» і «кризових» доцільно звернутись до трьох типів регіонального розвитку: асиметричного, гармонійного та нейтрального (рис.8).

Рисунок 8 – Типи регіонального розвитку

Дисгармонійним (або асиметричним) є такий тип регіонального розвитку, за якого регіони, що мають певну перевагу з того чи іншого показника на початку періоду, в подальшому ці значення нарощують, а ті, що мають відносне відставання, - його збільшують.

Симетричний (або гармонійний) тип регіонального розвитку – це такий, за якого відмінності у рівні показників регіонального розвитку скорочуються.

За умови зберігання нейтрального типу відмінностей у регіональному розвитку значення регіональних показників протягом певного періоду часу залишаються незмінними. Виходячи з цього, «фоновим» депресивним регіонам, на нашу думку, відповідає симетричний (або гармонійний) тип регіонального розвитку, коли негативні відмінності у рівні показників скорочуються; «передкризовим» - нейтральний, коли значення показників розвитку залишаються незмінними; і «кризовим» - дисгармонійний (або симетричний) тип розвитку, коли відбувається подальше стрімке погіршення визначених показників регіонального розвитку (рис.9).

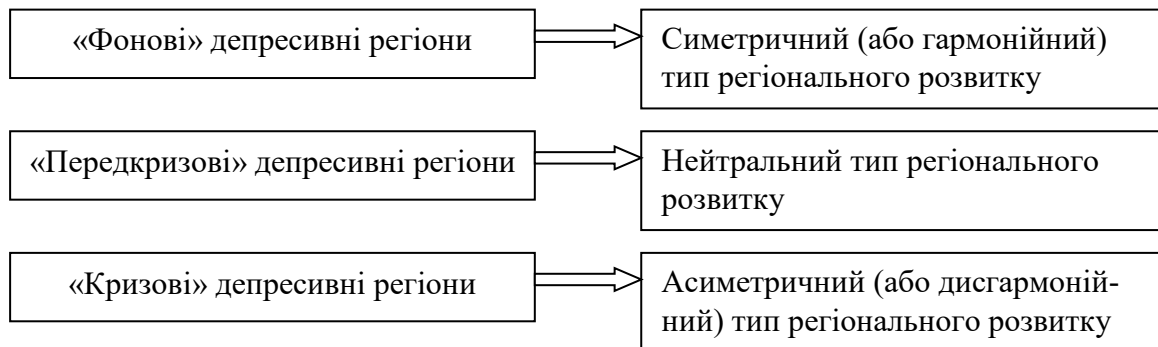

Рисунок 9 – Дивергентні ознаки типу регіонального розвитку «фонових», «передкризових» і «кризових» депресивних регіонів.

Б.Лавровський [23] підкреслює, що асиметричний розвиток пов'язаний з відцентровими тенденціями, взаємним віддаленням регіональних показників один від одного, все більшою міжрегіональною відмінністю. Гармонійний розвиток відповідає взаємному зближенню регіональних показників, більшій регіональній однорідності.

Тип регіонального розвитку не може бути апріорі визначений позитивним чи негативним. Результатом асиметричного розвитку може бути поліпшення певного показника в цих регіонах і навпаки, зближення регіональних показників у часі може супроводжуватись їх тотальним погіршенням в усіх регіонах, що притаманне сучасним явищам.

Виходячи з цих міркувань, повинна відбуватись ідентифікація депресивних територій і розробка заходів державного регулювання конвергентного розвитку регіонів України.

В зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях приділяється багато уваги проблемам державного регулювання територіального (регіонального) розвитку в напрямі пошуку відповіді на такі основні два питання.

Соціально-економічний розвиток яких регіонів повинна стимулювати держава?

Відповідь на це питання дозволяє визначити ціль і об'єкт державної підтримки.

Якими повинні бути методи стимулювання соціально-економічного розвитку визначених регіонів?

Відповіді на ці питання походять із теорій регіонального зростання. В теоріях регіонального зростання можна виділити дві їх основні групи:

- неокласичні теорії, які засновані на виробничій функції;
- теорії кумулятивного зростання, які є синтезом неокейнсіанських, інституціоналістських та економіко-географічних моделей.

Неокласичні теорії зазнавали критики за недоврахування регіональних особливостей. Ще у 60-х рр. XX століття У.Ізард підкреслював захопленість економістів-теоретиків динамічними аспектами (зростання виробництва) на шкоду просторової складової. А.Маршалл, який є засновником неокласичного напрямку економічної теорії, визнавав важливе значення територіальних аспектів, але відкладав їх розгляд з погляду складності математичного врахування їх впливу.

Прибічники неокласичної теорії прийшли до висновку щодо недоцільності державного втручання в економічний розвиток регіонів. Разом з тим, вони не заперечували необхідність виділення державної фінансової підтримки проблемним регіонам для вирішення соціальних проблем.

Прибічники теорії кумулятивного зростання, навпаки, пропонували проводити активну регіональну політику, виходячи із збільшення або збереження

диспропорцій в рівні економічного розвитку регіонів. Вони сформулювали таку ціль регіональної політики як зменшення відмінностей в рівні економічного розвитку регіонів або вирівнювання рівня економічного розвитку. Останнє розуміється не як досягнення рівності, а як зниження відмінностей. Із цього можна зробити висновок, що держава повинна стимулювати економічний розвиток найбільш слаборозвинених та депресивних регіонів.

Може бути зроблений і інший висновок щодо прийняття рішень в напрямі розробки і реалізації регіональної економічної політики органами центральної державної влади:

по-перше, зовсім не здійснювати вплив на динаміку розвитку окремих регіонів (нейтральна модель);

по-друге, проводити інтенсивний вплив на економічний розвиток проблемних регіонів (радикальна модель);

по-третє, корегувати незначно регіональний розвиток шляхом прискорення розвитку полюсів зростання (адаптаційна модель) (рис.10).

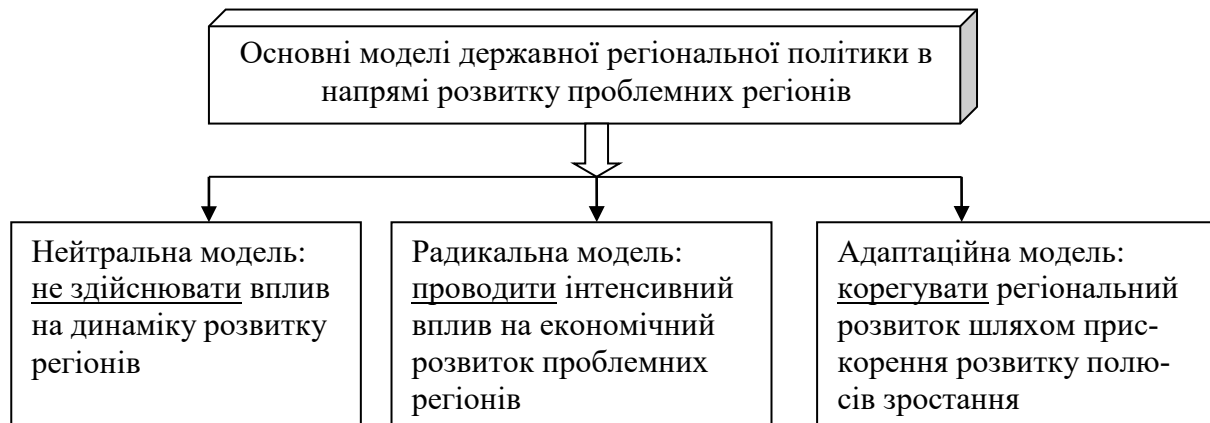

Рисунок 10 – Сучасні моделі державної регіональної політики розвитку проблемних територій [24]

Аналіз теорій регіонального зростання свідчить про те, що найбільш прийнятним варіантом в сучасних умовах світової фінансової та економічної кризи є використання адаптаційної моделі шляхом прискорення розвитку полюсів зростання в депресивних і відсталих регіонах України.

Досвід здійснення такої стратегії є в багатьох розвинених країнах, в тому числі в таких як Великобританія, Німеччина, Венесуела, Бразилія та інших.

В країнах, що розвиваються, О.В.Кузнецова [24, с.90] виділяє декілька типів центрів зростання, які можна наочно представити наступним чином (рис.11).

Рисунок 11 – Типи центрів зростання в країнах, що розвиваються [24]

Кожен з зазначених типів центрів зростання має свої цілі. Полюса зростання у відсталих регіонах створюються з метою, по-перше, їх індустріалізації; по-друге, формування нових економічних районів; по-третє, досягнення регіонального розміщення продуктивних сил.

Державна політика конвергентного розвитку регіонів нашої країни повинна бути, на нашу думку, поетапною.

На першому етапі недоцільно концентрувати фінансові ресурси і зусилля на всебічному подоланні відсталості і депресивності всіх регіонів. Необхідно сконцентруватися на стимулюванні розвитку найбільш перспективних галузей, створенні полюсів зростання в регіонах, які здатні забезпечити найбільший динамізм у розвитку оточуючих регіонів. Це дозволить, як вважає І.Сторонянська, «сформувати у межах макрорегіонів динамічні центри зростання, які здатні передавати імпульси розвитку іншим територіям, що входять до складу макроре-

гіону, і помітно поліпшити гравітаційний потенціал всіх територій макрорегіону (який визначається рівнем транспортних витрат, пов'язаних з доступом до ємких ринків продукції і ресурсів); акумулювати в результаті реалізації ефективних інвестиційних проектів фінансові ресурси, необхідні для розвитку відсталіх регіонів в межах макрорегіону».

Розв'язання цих проблем дозволить реалізувати на другому етапі підтримку центрів зростання другого порядку або тих, які мають менший потенціал розвитку. Використання створених фінансових ресурсів на першому етапі дозволить реалізувати інноваційно-інвестиційні проекти, які будуть орієнтовані на поступовий збалансований розвиток всіх сфер економіки регіону.

Література

1. Территориальное управление экономикой: Словарь-справочник. 2-е изд., доп. и перераб. / Гл. ред. В.П. Колесов, В.М. Шупыро. – М.: Экономический факультет, ТЕИС, 2001. – 642 с.

2. Новый подход к типологии регионов Российской Федерации / Министерство регионального развития РФ. - <http://www.minregion.ru/NewsItem.aspx?newsID=492>

3. Куперштох В.Л., Соколов В.М., Суспицын С.А., Ягольницер М.А. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов // Регион: экономика и социология, 1996. - №2, – С.3-33.

4. Новікова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. - №3-4, 2000. – С.115.

5. Блудова С.Н. О классификации регионов РФ на основе оценки внешне-экономического потенциала. Вестник СевКавГТУ, Серия «Экономика», №2(13), 2004 (<http://www.ncstu.ru>).

6. Барановський М.О. Депресивність регіонів України // Теорія та практика досліджень: Зб. наук. пр. викладачів природничо-географічного ф-ту. – Вип.1. – Ніжин, 2006. – С.74-81.

7. Варналій З. Регіональна політика України: нові умови, нові вимоги // Стратегічні пріоритети. – 2007. - №1(2). – С.141-149.

8. Шевчук Я.В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрями санації (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). – Львів, 2008. – 133 с.

9. Сторонянська І.З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку: Монографія /Інститут регіональних досліджень НАН України/. – Львів: Арал, 2008. – 144 с.

10. Петросянц В.З. Экономическая политика депрессивного региона: проблемы формирования и реализации / В.З.Петросянц, Ин-т социально-экон. исслед. ДНЦ РАН. – М.: Наука, 2005. – 189 с.

11. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. №2850-IV // ВВР України. – 2005. -№ 51.-ст.548.

12. Вяльшина Н.А. Проблемные регионы России: методические подходы к выделению и типологизации. - <http://www.anrb.ru/isei/cf2004/d733.htm>

13. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Вишневська Н.В., Хвесик Ю.М. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.

14. Закон Російської Федерації “Об основах федеральной поддержки депрессивных территорий Российской Федерации”. - www.akdi.ru

15. Керецман В.Ю. До проблеми законодавчого забезпечення розвитку регіонів в Україні // Вісник Державної служби в Україні. – 2004. - №4. – С.51.

16. Гранберг А., Артоболевский С., Ковалева Г., Россель Е. Реструктуризация старопромышленных регионов: опыт России и мира // Региональное развитие и сотрудничество. – 1998, №1-2.

17. Типология российских регионов//Авторский коллектив: Б. Бутс, С. Дробышевский, О. Кочеткова, Г. Мальгинов, В. Петров, Г. Федоров, А Хехт, А. Шеховцов, А. Юдин. – Москва. – 2002, 196 с. - <http://www.iet.ru>

18. Прокопа І., Шепотько Л. Депресивність аграрних територій: український вимір //Економіка України. - №7, 2003. – С. 59-66.

19. Шевчук Я.В. Механізм санації депресивних територіальних суспільних систем в контексті формування регіональної політики. – Львів, 2004. – 63 с.

20. Методологічні підходи до визначення проблемних територій за напрямками регулювання їх подальшого розвитку. Монографія / За ред. Л.М.Зайцевої: НАДУ при Президентові України. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2003. – 143 с.

21. Долішній М.І., Шевчук Л.Т., Шевчук Л.В., Депресивні територіальні суспільні системи: концептуальні підходи до вивчення та пошук шляхів активізації розвитку // *Človek v suradniciach multidimenzionalnej spolocnosti*. 1. – Presov: ManaCon, 2000, - P.228-236.

22. Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440 с.

23. Лавровский Б.Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование. – <http://ieie.nsc.ru:8101/~taxis/lavr-rec.htm>

24. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов: теоретические и практические аспекты государственного регулирования. – Изд.2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 304 с.

25. Новак І.М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій: моногр./ І.М.Новак; НАН України. Ін-т економіки пром-сті, Ін-т демографії та соціальних досліджень. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.

26. Ткаченко А.А. Критерии депрессивности регионов // *Вестн. Моск. ун-та. – Сер.5. География.* – 1996. - №4. – С.66-71.

27. Писаренко С.М. Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу. – Львів: ІРД НАН України, 2002. – 84 с.